

ПОНЯТТЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЖУРНАЛІСТИКИ: СЛУЖБОВИЙ ТВІР

*Васильченко В'ячеслав Миколайович
завідувач кафедри журналістики,
кандидат філологічних наук,
Факультет міжнародних відносин
Національний авіаційний університет*

Розглянуто поняття «службовий твір» у контексті правовідносин журналіста з роботодавцем, визначено процедуру перетворення журналістського твору на службовий твір.

Ключові слова: авторське право, журналіст, мас-медіа, службовий твір, службове завдання.

The concept of "official work" was considered in the context of the journalist's legal relationship with the employer, and the procedure for transforming a journalistic work into an official work was determined.

Key words: copyright, journalist, mass media, official work, official task.

Увесь період існування Homo sapiens позначений її постійним прагненням до творчої діяльності. Нескінченні у своїй кількості та різноманітності виявів спроби відобразити прекрасний і неповторний навколишній світ, намагання опанувати все нові й нові види мистецької діяльності є невід'ємним складником людського буття. Різні напрями розвитку людини і суспільства (культурний, інтелектуальний, духовний) неможливі без використання вже наявних результатів творчої діяльності та продукування нових. Поява авторського права є наслідком «усвідомлення важливої ролі творця та необхідності охорони і захисту його інтересів. З розвитком технічного прогресу, винайденням звукозапису та відеозапису з'явилися нові види підприємницької діяльності, основані на використанні зафіксованих виконань, фонограм, програм організацій мовлення. Все це зумовило потребу у правовій охороні результатів діяльності артистів-виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення, у законодавчому закріпленні за цими особам права розпоряджатися результатами своєї діяльності» [12, с. 7].

Використання об'єктів авторського права разом з належним чином відрегульованою їхньою правовою охороною мають велике значення для темпів соціального та промислового прогресу країн. Відповідне забезпечення, «передбачення актуальних правових норм відповідно до сучасних умов життя і захист авторського права дозволяє успішно співпрацювати з розвинутими країнами світу в таких сферах суспільного життя, як: політичній, економічній та культурній. Більше 80 % об'єктів права інтелектуальної власності створюються в межах трудових та цивільно-правових (на підставі договору підряду) правовідносин» [10, с. 273].

Працівник сучасної мас-медійної структури мусить не тільки вміти знаходити інформацію, подавати її у зрозумілій для реципієнта формі, але й значною мірою мати спеціалізовану юридичну підготовку. Становлення ринкових відносин, що стали домінувати у всіх сферах людської діяльності, соціальні трансформації, процеси глобалізації спричинили суттєві зміни в медіаіндустрії. Інформація стала товаром, а її отримання й продукування перетворилося на гарант стабільного прибутку. В таких умовах проблема

захисту авторського права видається важливим складником законодавчих меж, що гарантують правовий захист журналістів та конкурентоздатність індустрії масової інформації. Надійний захист авторського права працівників мас-медіа, (без прив'язування до соціальних, політичних та культурних умов, що домінують у країні) дає змогу забезпечити цілісність ЗМІ і – як наслідок – довіру до них з боку соціуму [1].

Журналіст є творчим працівником, для якого збирання, одержання, створення і підготовка інформації для ЗМІ є професійною діяльністю і який виконує редакційно-посадові службові обов'язки в ЗМІ (у штаті або на позаштатних засадах) згідно з професійними назвами посад (роботи) журналіста [5]. Від звичайного блогера журналіст відрізняється насамперед тим, що з інформацією він працює професійно – за цю роботу він отримує гроші, а це «передбачає наявність певних відносин між тим, хто платить, і тим, хто отримує гроші. Історично так склалося, що в Україні це відбувається двома різними шляхами. Шлях номер один – робота в ролі найманого працівника. Такі відносини називаються трудовими і регулюються Кодексом законів про працю України, який ухвалений ще за часів Радянського Союзу і, хоча й має численні зміни, загалом є застарілим. Інший шлях, дуже поширений у нас, – виконання журналістської роботи за цивільно-правовим договором, причому журналіст зазвичай виступає як фізична особа-підприємець (ФОП). Кожен варіант відносин має свої переваги і недоліки» [3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» **автором** вважається фізична особа, результатом творчої діяльності якої є **твір** («оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі»); **службовим** же законодавець визначає **твір**, «створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом)» [4]. Отже, кваліфікація твору як службового передбачає наявність у нього таких параметрів: а) його підготовку здійснено автором у процесі виконання службових обов'язків; б) між автором твору та роботодавцем наявні відповідні правовідносини (трудоий договір (контракт), відповідно до яких на його виконання автор отримав службове завдання.

Перед початком виконання службового твору роботодавець направляє виконавцю письмове службове завдання, у якому максимально детально описує вимоги до майбутнього твору, щоб не виникало сумнівів про правовий характер такого твору [9].

Як зазначає М. Ліпіна, «вимоги до документального оформлення службового завдання чинним законодавством не формалізовано. При цьому відсутність службового завдання працівникові може кардинальним чином вплинути на стабільність прав на об'єкти прав інтелектуальної власності, набуті роботодавцем. Межі службового завдання у разі виникнення спору визначаються судами з урахуванням як змісту трудового договору (контракту), так і інших документів, які визначають обсяг службових обов'язків працівника. Такими документами можуть бути накази про початок та завершення роботи над твором,

посадові інструкції, розпорядження, звіти про виконання завдань, службові записки, службові завдання тощо» [7].

Водночас слід пам'ятати, що згідно зі ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» такі об'єкти, як «повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації», авторським правом не охороняються [4].

Характер авторського права на службовий твір визначає ст. 14. Закону України «Про авторське право та суміжні права». Ч. 1 цієї статті констатує належність особистих немайнових авторських прав на службовий твір працівникові, результатом творчої праці якого і є твір такого типу. Принагідно зазначимо, що до **особистих немайнових прав автора** належать: 1) право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору, якщо це практично можливо; 2) право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені, якщо автор твору бажає залишитися анонімом; 3) право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору; 4) право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора; 5) право надати назву твору або залишити його без назви; 6) право присвятити твір особі (особам), події або даті. Особисті немайнові права належать лише автору та не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і не переходять у спадщину (ст. 11. Особисті немайнові права автора) [4].

Ч. 2 ст. 14. ЗУ «Про авторське право та суміжні права» визначає долю майнових прав на службовий твір. Насамперед пригадаємо, що загалом **майнові права** – це «будь-які права, котрі мають зв'язок з майном і відрізняються від права власності (права володіння, розпорядження, користування), та інші специфічні права (права на здійснення діяльності, використання природних ресурсів) і права вимоги» [6]. До майнових прав інтелектуальної власності належать: а) право на використання об'єкта інтелектуальної власності; б) виключне право дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності або заборони на його використання; в) інші майнові права інтелектуальної власності, передбачені законом [8, с. 58]. Відповідно до Ч. 2 ст. 14. ЗУ «Про авторське право та суміжні права» майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з того моменту, коли службовий твір створено у повному складі. Цього не відбувається, якщо Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем, передбачено інше. У разі переходу майнових прав на службовий твір до роботодавця, працівник, який є автором твору такого типу, має право на винагороду. Однак при умові, що створення службових творів відповідних видів прямо передбачають посадові обов'язки працівника, авторська винагорода за створення і використання таких творів (а також за перехід прав на

них) може бути включена до заробітної плати працівника згідно з документом, який фіксує наявність правовідносин між працівником і роботодавцем [4].

Ч. 3 ст. 14. ЗУ «Про авторське право та суміжні права» регулює ситуацію, яка виникає тоді, коли роботодавець має потребу в певних додаткових діях щодо службового твору для надання йому очікуваної форми. У такому разі він має право залучити іншу особу до завершення незавершеного службового твору, внесення змін до завершеного службового твору, супроводження службового твору додатковими інформаційними компонентами (ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо) у разі, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір [4].

Надійним засобом, що дає змогу додатково документально підтвердити факт переходу майнових прав на службовий твір до роботодавця, дослідники визначають «можливість також провести державну реєстрацію та отримати свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. За національним законодавством така процедура не є обов'язковою, але не буде зайвою для додаткового підтвердження наявних у роботодавця прав на створений службовий твір» [2].

Таким чином, працівник сучасної мас-медійної установи, який виконує редакційно-посадові службові обов'язки в ЗМІ, мусить орієнтуватися у відповідних юридичних поняттях, пов'язаних з регулюванням його правовідносин з роботодавцем у контексті підготовки службового твору, а також знати процедуру перетворення журналістського твору на службовий твір.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва К. О. Авторське право в контексті діяльності засобів масової інформації України : дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Афанасьєва Катерина Олександрівна. – К., 2004. – 224 с. – Режим доступу : https://uu.edu.ua/upload/universitet/Osobisti_zdobutki/Zahist_disertaciy_A_Z/Afanasyeva_K_O.doc.
2. Жакот Г. Хто власник службового твору: про майнові права і нове законодавство. – Режим доступу : <https://notagroup.com.ua/news/hto-vlasnik-sluzhbovogo-tvoru-pro-majnovi-prava-i-nove-zakonodavstvo/>
3. Журналіст vs роботодавець – правові особливості відносин. – Режим доступу : <https://j-mama.imi.org.ua/article/zhurnalist-vs-robotodavets-pravovi-osoblyvosti-vidnosyn-i84>
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/t222811?an=223>
5. Захист авторських прав на журналістські тексти – роз'яснення експерта LIGA ZAKON. – Режим доступу : <https://pressassociation.org.ua/ua/zahist-avtorskih-prav-na-zhurnalistski-teksti-rozjasnennya-eksperta/>
6. Івченко О. Оцінка майнових прав. – Режим доступу : <https://pareto.com.ua/ua/blog/ocinka-maynovix-prav/>

7. Ліпіна М. Службові твори: зміни у правовому регулюванні. – Режим доступу : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/sluzhbovi-tvori-zmini-u-pravovomu-regulyuvanni.html>
8. Микитин В. Деякі особливості правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Випуск 4 (8). – С. 57–61.
9. Службовий твір як об'єкт авторського права. – Режим доступу : <https://bliss.com.ua/articles/sluzhebnoye-proizvedeniye.htm>
10. Сошникова Ю. О. Окремі питання вдосконалення правового регулювання службового твору як об'єкта інтелектуальної власності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія ПРАВО. – Випуск 23. – Частина I. – Том 1. – С. 272–276.
11. Тверезенко О. О. Договір про розподіл виключних майнових авторських прав на твори, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків. – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/72004333.pdf>
12. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія / А. С. Штефан. – К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. – 150 с.